

Ison Kuopusjärven **LASANEN**

Tuomas Honka

Ison Kuopusjärven

Lasanen

Tuomas Honka

Ison Kuopusjärven Lasanen

Elämää erämaakylässä

© Tuomas Honka 2021

Kansi ja taitto: Tuomas Honka

Etukannen kuva: Heikki Vähäkuopus ja Vanhalasasen vanha leivinuuni. (LH)

Takakannen kuva: Vanhalasasen rantasaunan piiluseinä kevätauringossa. (TH)

Kustantaja: BoD™ – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-3543-5

SISÄLLYS

Lukijalle	09
Seudun historiasta	14
Pudasjärvi	15
Pudasjärveläisten luonne	15
Hallinnollinen historia	17
Metsälän sijainti	17
Esihistoria	18
Kivikautinen asutus	20
Saamelaisasutuksen aika	21
Uudisasutus	22
Kuopusjärven asuttaminen	24
Isojako ja verotalot	26
Kruununtorpat	28
Synkkä murha Pärjänjoella	31
Menneen ajan arkea	32
Maankäyttö	33
Metsiä hyödynnetään rajusti	33
Kaskitalous	33
Tervanpoltto	35
Poronhoito	40
Kalastus	42
Metsästys	45
Marjastus ja sienestys	49
Maanviljely	50
Koneet avuksi	60
Karjatalous	61
Tärkeimmät kotiruuat	65
Savotat	66
Moottorisaha	71
Massiivista ojitusta	73
Metsien käyttö monipuolistuu	76
Uitto	77
Hukkumisonnettomuuksia	79
Kylän yhteisiä hankkeita	80
Kauppa	83
Liikenne ja kulkuneuvot	88

Hiihto	95
Posti, puhelin, sähkö, radio, televisio ja lehdet	98

Kirkko, sivistys ja vapaa-aika **106**

Uskonto ja verot	107
Lestadiolaisuus	108
Koulu	115
Tarinointi	120
Mustalaiset	120
Tanssit	121
Maamiesseura	122
Kyläkokous	123
Juhlapyhät	125
Alkoholi	125
Viinajuttuja	131
Pikku-Heikki	132
Tupakka	135
Rikollisuus	137
Luonnonlääkintä ja uskomukset	137
Tulipaloja ja myrskyjä	140

Siirtolaisuus **144**

Amerikka houkuttelee	145
Michiganin saunavyöhyke	145
Uusi muuttoaalto Ruotsiin	148

Lasasen suvun valokuvia **150**

Lasasen suvun asuinpaikat **180**

Rytinki	181
Lasanen	183

Elämää Lasasessa **186**

Juho Lasanen	187
Kauppakirja	187
Luovunta kirja	189
Säkkisen perheen alamäki	190
Kaisa Lasanen	192
Velkakierre	193
Lasasen jako	195
Kauppakirja	196

Pesäkirjoitus	196
Kiinnekirja ja tarkennettu sopimus	197
Wälikirja	198
Pakkohuutokauppa	202
Lasasen rakennukset	204
Pihan siirto	208
Surun aikaa	217
Kirje Amerikkaan	218
Kuolema ja hautajaiset	219

Sodat 222

Venäjän valta ja itsenäisyyden alku	223
Suomen sodat 1939–1945	223
Miesveteraanit	224
Lotat	226
Kaatuneet	227
Sota-aika kotona	227
Muut sodat	230

Lasasen lapset 232

Suurperhe	233
Lapset	233
Elsa Lindström (1867-1941)	234
Robert Lasanen (1870-1937)	239
Matti Lasanen (1871-1950)	245
Juho Lasanen (1871-1949)	248
Lauri Lasanen (1873-1895)	252
Kaisa Kuopusjärvi (1875-1952)	253
Sakari Lasanen (1876-1961)	256
Laura Säkkiä (1878-1919)	269
Hilda Peltoniemi (1879-1908)	271
Maria Kuukasjärvi (1881-1961)	273
Anna Siuruainen (1882-1960)	275
Aukusti Lasanen (1884-1934)	278
Johanna Leinonen (1890-1972)	285

Kutsumanimet	289
Lasanen N:o 7:stä erotetut tilat	293
Metsälän talokartta	284
Lähteet	296

Lukijalle

1950-luvulta lähtien olen saanut viettää kesiäni Pudasjärven Isolla Kuopusjärvellä. Kylän nimi on Metsälä, jota paikalliset asukkaat kutsuvat Mehtäläksi. Aluksi vierailimme isovanhempieni Tyyne ja Sulo Lasasen luona Honkilassa. Elämä oli lapsen silmin mutkatonta. Kesät olivat lämpimiä, mummun rieska ja maalaisvoi herkullista, ja enojen jutut aivan uskomattomia.

Tämä kirja on talo- ja sukukirja, jossa kuvataan Lasasen tilan ja suvun vaihteita sekä elämää viimeisen 150 vuoden aikana. 1800-luvulla Ison Kuopusjärven erämaatalossa elettiin, asuttiin ja tultiin toimeen vaihtelevalla menestyksellä. Eläminen oli täysin erilaista verrattuna nykypäivään.

Metsälässä oli 1950-luvun lopulla yli 300 asukasta. Iso Kuopusjärvi oli erämainen järvi verrattuna nykypäivään, sillä järven rannalla ei ollut yhtään kesämökkiä. Ensimmäisen mökin järven pohjoispäähän rakennutti 1960-luvun alussa metsänhoitaja Laaksamo. Huviloiksi niitä siihen aikaan kutsuttiin. 2000-luvulle tultaessa kesämökejä oli jo yli 40, eikä määrä ole sen jälkeen juurikaan kasvanut.

Vuonna 1965 vanhempani Esteri ja Lauri Honka ostivat Metsälästä Vanhalasasen tilan, josta tuli perheellemme mieluisa kesäpaikka. Lomailun vastapainoksi Vanhalasassa tehtiin kunnostustöitä. Rappiotila saatiin reilussa kymmenessä vuodessa sellaiseen kuntoon, että vanhempani muuttivat sinne viettämään eläkepäiviään. He asuivat Metsälässä kaksi vuosikymmentä aina isäni kuolemaan saakka vuonna 2000. Nykyään Vanhalasanen on perheeni ja äitini yhteinen kesäpaikka ja lähisuvun kohtaamispaikka.

Lapsuuteni aikaan Metsälän kyläyhteisö oli hyvin mielenkiintoinen. 1960-luvulla sodan jälkeinen uusi nousu oli yhä nähtävissä, ja mennyt sota-aika näkyi vielä hyvin kyläläisissä.

Veteraanin ulkonäkö saattoi paljastaa sen, kuinka kovissa paikoissa hän oli ollut. Jonkun toisen käytös paljasti saman asian, eli 5-vuotinen sota-aika oli jättänyt käytökseen pysyvät jäljet. Eniten oli sellaisia miehiä, joilla oli ollut taitoa ja tuuria selvittää

sodasta suurin piirtein terveenä. Melkein kaikilla näillä miehillä oli myös emännät, jotka olivat koko ikänsä venyneet äärimmilleen arjen askareissa. Monet heistä olivat hienoja ja värikkäitä ihmisiä. Lisäksi oli paljon yksinäisiä ratsastajia, ja kaikkia näitä ihmisiä saatoin tarkkailla aitiopaikalta osuuskaupan pihassa ja myöhemmin naapurissa. Metsälän kylä eli hyvin voimakasta ja värikästä elämää 1960-luvulla.

Tämä kirja kertoo myös Lasasen tilan aikaisemmista vaiheista ja Lasasen suvusta. Keskeisiä henkilöitä ovat Juho Juhonpoika (1841–1906) eli Äijä ja Kaisa Jaakontytär (1844–1929) Lasanen, jotka elivät ja asuivat Lasasessa vuosisadan vaihteessa runsaat sata vuotta sitten. Heillä oli suuri perhe, ja meitä jälkeläisiä on nykyään jo yli tuhat henkeä. Sukuun kuuluvia Lasanen-sukunimen käyttäjiä on nykyään noin 200. Heistä suurin osa asuu Oulussa ja Pudasjärvellä.

Kesäinen idylli Honkilan rannassa vuonna 1963. Hongan veljekset ongella. (LH)

Metsälässä Lasasen suvun jäseniä asuu yhä (v. 2021) vakituisesti Murtolassa, Paukkerissa, Rantamaessä, Vesalassa, Lahtelassa, Heinäahossa, Riijiharjussa, Saviharjussa ja Rauhalassa. Kesällä suvun jäsenten määrä moninkertaistuu, sillä useilla on kesäasunto Metsälässä.

Alkuperäisen Lasasen mailla on suvun kesäasukkaita ainakin Vanhalasasessa, Lasasessa, Honkilassa, Vältalossa, Rinteessä ja Lomarannassa. Muualla Metsälässä suvun kesäasuntoja on vielä enemmän.

Tässä kirjassa kerron laajasti myös Pudasjärven kunnan varhaisesta historiasta, elinkeinoista ja kehityksestä. Se on ainoa tapa taustoittaa vanhoja olosuhteita, koska

henkilötason tietoja ei ole kovinkaan paljon enää saatavissa. Vanhan ajan arkea kuvaamalla ja muiden kuvauksia lainaamalla yritän kertoa lukijoille vuosisataisista olosuhteista, perinteestä, työtavoista ja yhteiselosta ankaran luonnon kanssa.

Tekstissä on runsaasti lainauksia Aura Martikaisen kirjasta *Pudasjärven pitäjän maantieteestä* vuodelta 1907. Martikaisen aikalaiskuvaus on korvaamattoman arvokas läpileikkaus pudasjärveläisten elämästä 1900-luvun alussa. Hänen kirjoitustansa on värikäs, yleistävä ja rohkea. Kirjan pienet epätarkkuudet eivät vähennä sen dokumentaarista arvoa. Martikainen teki pudasjärveläisten keskuudessa myös antropometrisia mittauksia eli mittasi ihmisten ruumiinrakenteita ja pääkalloja. Nykyään tällaisia kallojen mittauksia pidetään yleisesti sopimattomina ja jopa rasisisinä. Aura Martikainen syntyi Liepeessä, Pudasjärven kappalaisen virkatalossa, joka sijaitsi Martikaisen mukaan kirkonkylän kauneimmalla paikalla, korkeanlaisella kunnaalla. Hänen isänsä Paavo Martikainen toimi Pudasjärven kappalaisena vuosina 1876–1905.

Metsälässä riittää lunta joka vuosi, ja kevät tulee aina vauhdilla. (TH)

Kirjassa on paljon suvulta kerättyjä vanhoja valokuvia. Yllättäen kaikkein paras valokuvalähde oli Michiganin Hancockissa asuvan Betty Ruohosen valokuva-albumi. Lasasen suvun jäsenet olivat vuosikymmenien ajan lähettäneet valokuvia Ruohosen äidille Hanna Leinoselle (os. Lasanen). Betty Ruohoselta sain käyttööni myös Suomesta tulleita kirjoja, joissa Metsälän väki kertoi arkipäivän asioista. Näistä kirjoista sain paljon tietoja tähän kirjaan.

Menneillä vuosikymmenillä suuri osa Lasasen suvusta oli hartaita uskovaisia, enimmäkseen lestadiolaisia. Seuroissa käytiin, perheet kasvoivat, ja tavat siirtyivät polvesta toiseen. Vanhoillislestadiolainen herätysliike on jollakin tavoin edelleenkin

voimissaan, mutta sen ote ihmisiin on vähitellen hiipumassa, varsinkin nuoren väen keskuudessa.

Viina on aina maistunut Lasasen suvussa. Toisille enemmän, toisille vähemmän, harvalle ei ollenkaan. Naapurin kanssa saatetaan riidellä kovastikin, mutta apua saadaan tarvittaessa samalta taholta. Yleensä kuitenkin on eletty siivosti, toiset ahkeroiden ja toiset sivusta katsoen. Noin tuhatpäisessä suvussa ei ole yhtään ns. julkisuuden henkilöä, joten Ison Kuopusjärven Lasasen suku on tavallistakin tavallisempaa, värikästä pohjoispohjalaista Koillismaan kansaa. Selkoslaisia, sanoisi Kalle Päätalo.

Värikäs on myös metsälälaisten puheenparsi. Murre on leviää pohojospohjalaista vääntyä, jossa on hieman piirteitä Kainuun murteesta. *Ryystä maitua, puurua ja kaha-via ennen pimiää.* Paikallisen puheen mukava erikoisuus on kahden verbin kuvaileva käyttö, jossa ensimmäinen kertoo, mitä tehdään, ja jälkimmäinen kuvailee kuinka tehdään. Jälkimmäinen on usein hyvin erikoinen sana, jota ei aina edes ymmärrä. *Siinä se syyä peittää,* saattaa joku hoputtaa, jos syöminen ei oikein onnistu. Tällaisen puheen ehdoton mestari ja jutustelija oli Metsälässä Vihtori Sarajärvi. Hänellä oli hyvin monipuolinen ja kuvaileva sanavarasto, esimerkkeinä vaikka *kävellä hilippoo, mennä lupsuttellee ja maata kutjottaa.*

Lasanen nimenä ei erityisesti tarkoita mitään. Suomalaiset sukunimet -kirjan mukaan Lasasen kantasanoina pidetään pyhien nimiin kuuluvia Blasiusta ja Nikolausta, joista jälkimmäinen on Euroopan suosituimpiin kuuluva ristimänimi.¹

Kirjan loppupuoolella käyn lyhyesti läpi Juho ja Kaisa Lasasen lapset ja perheenjäsenet kolmanteen polveen saakka. Elossa olevien henkilöiden tarkempi luettelointi ei ole mahdollista EU:n tietosuojasääntöjen takia.

Lasasen suvun sukutauluja ei voida julkaista tässä kirjassa, mutta sukutaulut ovat kuitenkin olemassa ja ne on kerännyt sukututkimusta harrastava Osmo Kuopusjärvi. Osmo on ollut keskeinen asiantuntija ja tietolähde, kun olen tarvinnut tarkkoja tietoja tai tarkistanut kirjoittamiani asioita.

Erityinen kiitos kuuluu myös Esteri Hongalle, Kaarina, Jouni, Valma ja Aulis Lasaselle, Vihtori Sarajärvelle, Sakari Särkelälle, Kalevi Vähäkuopukselle sekä monelle muulle. Monilta eri henkilöiltä olen kuullut runsaasti vanhoja tarinoita, jotka ovat olleet erinomaista sisältöä kirjaan.

Kaikki kuulemani jutut eivät kuitenkaan sovi kirjassa julkaistaviksi, sillä pilkkaa-via ja voimakkaasti henkilöön meneviä asioita tuli aina joskus esille. Jäljelle jäi kuitenkin aivan mainioita tarinoita, joita olen kirjaan sijoittanut aiheiden mukaisesti. Suvun vanhoja asiakirjoja olen saanut käyttööni Kaarina Lasaselta. Mielenkiintoisia

¹ Mikkonen & Paikkala 1993, 257.

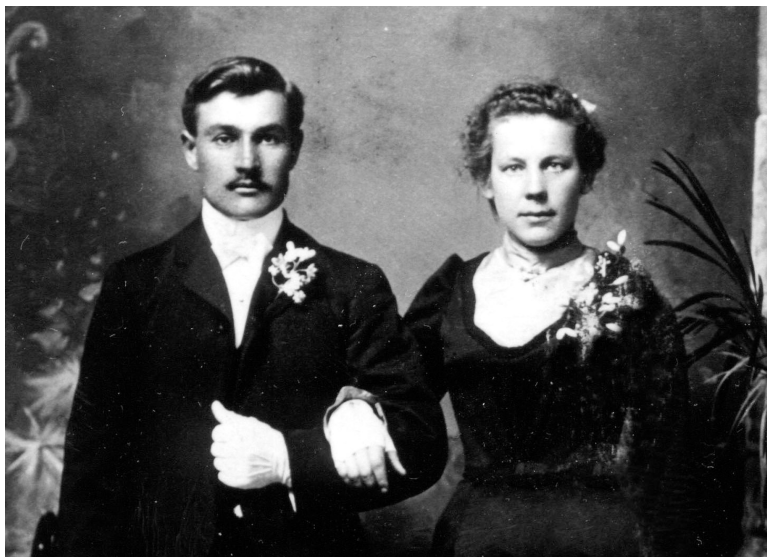
valokuvia olen omieni lisäksi saanut Lahtelasta, Lasasesta, Onnelasta, Sarajärveltä, Honkilasta, Betty Ruohoselta sekä isäni Lauri Hongan albumista. Kuvalähteet on merkitty kuvien yhteyteen.

Lähdeviitteitä ja kommentteja olen merkinnyt runsaasti, jotta lukija löytäisi tarvittaessaan lisäselvityksiä asioihin ja tapahtumiin.

Suuret kiitokset vaimolleni Tarulle, veljilleni Juhanelle ja Aapolle sekä Osmo Kuopusjärvelle oikoluvusta, ja kiitos kaikille niille kyläläisille, joita olen käynyt jututtamassa kirjaa kirjoittaessani.

Niinkuin harmaa talo sopeutuu erämaahan, niin sopeutuu erämaan harmaa sarkapukuinen kansakin taloonsa ja karuun kotiseutuunsa. Korpi on kasvattanut kansan kaltaisekseen, ja kansa on luonut kaltaisensa korpitalon.²

Metsälässä helmikuussa vuonna 2021
Tuomas Honka

Sakari Lasasen ja Lusiina Niemelän kihlajaiskuva vuodelta 1901. Sakari tuli perheineen Amerikasta Suomeen vuonna 1906 ja maksoi kaikki velkaantuneen isänsä Juho (Äijä) Lasasen velat. Sakari sai puolet Lasasen tilasta, ja toisesta puoliskosta muodostettiin Välitalo ja Vanhalasanen Matille ja Aukustille. Sakari ja Lusiina vaikuttivat ratkaisevasti siihen, että Lasasen tila säilyi suvun hallussa. (LH-albumi)

² Paulaharju 1922, 35.

SEUDUN HISTORIASTA

Pudasjärvi

Pudasjärvi sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla Iijoen keskijuoksulla Kuusamon ja Oulun puolivälissä. Järven yläpuolella Iijoessa on paljon putaita³, joista paikkakunta on saanut nimensä. Nykyään (v. 2021) asukkaita on 8500, ja pääelinkeinoja ovat maa- ja metsätalous, matkailu, teollisuus, rakentaminen, kauppa sekä julkisen sektorin palvelut. Vuonna 1965 ennen suurta maaltapakoa asukkaita oli hieman alle 16000, ja suuri osa kuntalaisista sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta sekä tilapäistöistä.

Pudasjärveläisten luonne

Kirjailijat ja tutkijat ovat kautta aikojen arvioineet pudasjärveläistä kansaa. Seuraavassa muutamia luonnehdintoja pudasjärveläisistä.

1872

Kuusamolaiset eroavat sekä eloisuudessaan että ystävällisyydessään naapureistaan pudasjärveläisistä, jotka ovat jäykempiä, hitaampia ja kiittämättömympiä, Ei edes 25 kopeekan juomaraha voi saada pudasjärveläis-poikaa sanomaan kiitos. Pudasjärveläiset eivät tanssi, kuusamolaiset ja kemijärveläiset sitävastoin ovat innokkaita tanssijoita.⁴

1881

Pudasjärvi on laaja ja harvaanasuttu pitäjä. Kansan luonne on enimmältä osalta sama, siis hidas, sitkeä ja vastahakoinen luopumaan vanhasta tavasta ja jäykkä kaikkia nykyajan rientoja ja pyrintöjä vastustamaan.⁵

1909

Pudasjärveläiset enemmistönä ovat enemmän miellyttävän näköisiä. Nenä on miehillä melkein järjestään suora, usein nk. kotkannenäkin. Naisten keskuudessa huomaa suoraa nenää vähemmän. Huulet ovat enemmän ohkaset kuin paksut, hampaat tasaiset ja valkoiset. Kovan leivän syönti on säilyttänyt asukkaille kauniin hammasrivin.⁶

³ Pudas on joen osa, joka erkanee pääuomasta ja palaa alempana takaisin.

⁴ Friis 1872, 359–361.

⁵ Terä 1881.

⁶ Martikainen, 1909, 85.

1909

Aavoilla suoseuduilla ja järvien rannoilla asuva on tyyni ja hitaasti innostuva. Syvissä laaksoissa asuvaa näyttää painavan jonkunlainen surun tunne ja synkkä leima. Lehtoisten rantojen asukas on puhelias ja iloluontoinen. Kaikille on kuitenkin yhteistä vieraanvaraisuus, vaikka se toisinaan ilmaantuukin jäykässä muodossa. Itsepäisyys kuuluu pudasjärveläisten kuten kaikkien pohjalaisten luonteen ominaisuuksiin. Sitkeästi pidetään kiinni, mitä kerran on päähän saatu. Kansan keskuudessa on säilynyt noituutta ja taikauskoa. Tavat ovat kuitenkin jokseenkin puhtaat. Juoppous on harvinaista, samaten tappelut ja elämä kotona on yleisesti siivoa.⁷

1909

Siveellinen tila asukkaiden keskuudessa ei ole niin hyvä kuin voisi odottaa Laestadiuksen oppia tunnustavan kansan keskuudessa olevan. Monet aviottomat lapset vuosittain osoittavat siveellisen tilan huonoa pohjaa. Ilahduttavalta kuitenkin näyttää, että tässäkin olisi viime aikoina käänös parempaan päin tullut. Kun nuorilla ei ole mitään määrättyä kokouspaikkaa, missä voisivat toisiaan puhutella ja seurustella, tapahtuu tämä luvattomissa nurkkatansseissa riihissä ja minkä missäin sekä yöaikana tyttöjen makuusuojissa. Nuorisoseuraa ei koko kunnassa ole yhtään ainoata. Kirkonkylänkin nuori seura kuoli ennen pitkää.⁸

1931

Pudasjärveläiset ovat siivoja ja jopa puhelaita, jos heistä saa jäykkyyden sulaan. Kevät on aikaa, jolloin pudasjärveläinenkin virkoaa.⁹

1970

Ihminen, joka elää tässä työn ja suon maisemassa, on arka ja varovainen kaikelle uudelle ja oudolle. Jos joku haluaa äkkiä muuttaa hänen tapojaan, tottumuksiaan tai uskomuksiaan, hän saa varmasti vastaukseksi: "Saattaapa tuo niinki olla." Se tosiasiaassa merkitsee: "Oo sinä poika hupattamatta."

Pudasjärveläiseen tutustuminen vaatii hieman aikaa, tuumailua ja tupakkaa. Kun alkukankeus on häipynyt, juontuu tarina kuin itsestään. – Eihän toki sellainen ihminen vierasta pelkää, joka ei ole koskaan pelännyt työtä eikä suotakaan.¹⁰

⁷ Martikainen 1909, 85.

⁸ Martikainen 1909, 89.

⁹ Nortamo 1931, 27–28.

¹⁰ Rieki 1970.

Ison Kuopusjärven LASANEN

Elämää erämaakylässä

Tämä kirja kertoo pudasjärveläisen Lasasen tilan vaiheista ja Lasasen suvusta. Keskeisiä henkilöitä ovat Juho Juhonpoika eli Äijä ja Kaisa Jaakontytär Lasanen. He asuivat Isolla Kuopusjärvellä vuosisadan vaihteessa yli sata vuotta sitten. Heillä oli suuri perhe, ja jälkeläisiä on nykyään yli tuhat henkilöä. 1800-luvun erämaatalossa asuttiin ja tultiin toimeen vaihtelevalla menestyksellä. Elämisen ehdot ja elinolot olivat täysin erilaiset kuin nykyään.

Tämä kirja kertoo myös Pudasjärven kunnan historiasta, elinkeinoista ja kehityksestä. Katsaus entisajan asioihin kertoo lukijoille vuosisataisista olosuhteista ja työtavoista sekä elämisestä ankaran luonnon ehdoilla.

Tämä kirja on talo- ja sukukirja, jossa kuvataan myös Lasasen tilan ja suvun myöhempiä vaiheita. Lasasen suku on tavallistakin tavallisempaa, värikästä pohjois-pohjalaista Koillismaan kansaa. Selkoslaisia, sanoisi Kalle Päätaalo.

Tuomas Honka on rovaniemeläinen taiteen maisteri ja Vanhalasasen nykyinen isäntä.

